

LARS BROWNORTH

CEZARII

IULIUS CEZAR
COLOSUL ROMAN

I

Traducere din limba engleză de
Gabriel Tudor

ALL

CUPRINS

Listă de personalități ix

1. SUBURRA	1
2. FLAMEN DIALIS	12
3. EXILUL	18
4. SOARELE CARE RĂSARE	26
5. INSURECȚIA	34
6. RIVALII	44
7. EPOCA LUI POMPEI	51
8. CATILINA	58
9. ÎNTOARCEREA REGELUI	67
10. FANTOMA LUI ALEXANDRU	75
11. MONSTRUL CU TREI CAPETE	83
12. CARPE DIEM	92
13. LUCA	100
14. TĂRÂMURI ÎNDEPĂRTATE	108
15. BRITANIA	113
16. VERCINGETORIX	117
17. DICTATURA PLUTEȘTE ÎN AER	126
18. RĂZBOIUL CIVIL	135
19. ÎN CĂUTAREA LUI POMPEI	142
20. AMURG LA PHARSALOS	149

21. ULTIMUL PTOLEMEU	157
22. DICTATOR	169
23. DEZNODĂMÂNT	181
Epilog	189

LISTĂ DE PERSONALITĂȚI

Ariovistus – conducător războinic germanic care a controlat teritoriul actual al Flandrei

Aurelia – mama lui Iulius Cezar

Bibulus – ginerele lui Cato și principalul oponent al lui Cezar; a îndeplinit alături de acesta funcția de consul în 59 î.H.

Brutus – descendent al fondatorului Republicii Romane, cel care a condus conspirația căreia i-a căzut victimă Cezar

Cezarion – fiul lui Iulius Cezar și al Cleopatrei

Calpurnia – cea de-a patra soție a lui Iulius Cezar

Cassius Longinus – cumnatul lui Brutus, susținător al lui Pompei și unul dintre cei trei asasini ai lui Cezar

Cassivellaunus – șef de trib britanic, conducătorul forțelor care s-au opus invaziei lui Cezar în Britania

Catilina – patrician roman care a încercat să răstoarne Republica, dar a fost împiedicat de Cicero

Cato cel Tânăr – senator roman conservator, cunoscut pentru filozofia sa stoică și pentru opoziția sa față de Cezar

Cicero – om de stat și orator roman, aliat ocazional al lui Cezar

Cinna – coleg al lui Caius Marius și tatăl Cornелиei, soția lui Cezar

Cleopatra – conducătoare a Egiptului și amantă a lui Cezar

Clodius – patrician turbulent și rebel, care a încercat să o seducă pe una dintre soțiile lui Cezar

Cornelia – a doua soție a lui Iulius Cezar și mama Iuliei

Cosuttia – prima soție a lui Iulius Cezar. Cei doi au fost în mod sigur logodiți, însă există o dispută cu privire la existența unui mariaj între ei.

Crassus – cel mai bogat om din Roma și unul dintre membrii primului triumvirat

Decimus Brutus – vărul lui Marcus Iunius Brutus, prieten apropiat al lui Cezar și unul dintre asasinii liderului roman

Caius Marius – general roman și unchiul lui Iulius Cezar din partea mamei, care a îndeplinit funcția de consul de șapte ori, cucerind Roma în urma unei lovituri sângeroase de stat

Iulia – mătușa lui Iulius Cezar și soția lui Caius Marius

Iulia – fiica lui Iulius Cezar și a Cornелиei; singurul copil legitim al lui Cezar. S-a căsătorit cu Pompei cel Mare.

Lucius Iunius Brutus – fondator al Republicii Romane, strămoș îndepărtat al celui mai faimos asasin al lui Cezar

Marcus Lepidus – senator roman și aliat al lui Iulius Cezar

Marc Antoniu – unul dintre cei mai de încredere locotenenți ai lui Cezar

Mitridate – conducătorul Pontului, poreclit „regele otrăvurilor“. A invadat în trei rânduri teritoriile romane.

Octavius – strănepotul lui Cezar, viitorul împărat Augustus

Farnace – fiul lui Mitridate. Înfrângerii sale rapide în fața lui Cezar i se datorează celebra replică „Veni, vidi, vici“.

Pompeia – a treia soție a lui Iulius Cezar și nepoata lui Sulla

Pompei cel Mare – general roman și principalul rival al lui Cezar

Ptolemeu al XIII-lea – soțul și fratele mai mic al Cleopatrei, responsabil pentru uciderea lui Pompei cel Mare

Ptolemeu al XIV-lea – soțul și cel mai mic dintre frații Cleopatrei

Servilia – amanta preferată a lui Cezar și mama lui Marcus Iunius Brutus

Spartacus – gladiator evadat, care a condus o răscoală majoră a sclavilor și a sfârșit ucis de Crassus

Sulla – general roman, rival al lui Caius Marius. A întreprins un marș asupra Romei și s-a autoproclamat dictator pe viață.

Titus Milo – lider al unei bande urbane, angajat de Pompei pentru a-l neutraliza pe Clodius

Varro – erudit roman și partizan al lui Pompei, primul care a definit conceptul de „arte liberale“

Vercingetorix – lider războinic care a unit triburile galice împotriva lui Cezar

Capitolul 1

SUBURRA

*„Afacerile Romei sunt fondate
pe tradițiile sale și pe calitatea cetățenilor săi.“*

Ennius

„Dacă un copil moare de tânăr, consolarea tatălui va fi ușoară... Dacă moare în pruncie, acestuia nici măcar nu-i va păsa.“ Iată concluzia cinică a omului de stat roman Cicero, care reflecta realitatea dură a mortalității infantile din ultimul secol al Republicii Romane.¹ O treime dintre copiii născuți nu treceau de primul an de viață, iar jumătate nu ajungeau la pubertate. Așadar, bucuria a fost reținută atunci când, într-o zi călduroasă de la începutul lunii iulie, în anul 100 î.H., Aurelia a dat naștere unui fiu. Plângând, nou-născutul proaspăt spălat și înfășat a fost luat în brațe de tatăl său și ridicat spre soare – gest care semnifică recunoașterea sa și primirea oficială în ginta Iulia. Nouă zile mai târziu, i s-a dat același nume cu al tatălui său – Caius Iulius Cezar – și i s-a agățat la gât un talisman norocos, numit *bullă*.²

¹ Cicero a scris aceste rânduri la o lună după ce Tullia, iubita sa fiică, murise în urma unei nașteri. Ideea lui era de a-și amplifica propria durere, în ciuda faptului că pierderea unui copil era, la romani, un eveniment obișnuit. De altfel, în limba latină nu exista un cuvânt specific pentru „bebeluș“.

² Originea numelui „Cezar“ (*pāros*) a fost disputată chiar și în Antichitate. A fost atribuit în diverse moduri unui strămoș hirsut, care ar fi fost smuls din pânțelele mamei sale moarte sau – întrucât este similar cuvântului maur – unui elefant pe care strămoșul său l-ar fi ucis în Africa. Folosirea ulterioară de către Iulius Cezar a unui elefant pe o monedă pare a fi o aluzie la această poveste.

Familia în sânul căreia s-a născut Iulius Cezar exista înainte de fondarea Romei. Membrii ei pretindeau că strămoșul lor ar fi fost Iulius, nepotul zeiței Venus și fiul lui Enea, fondatorul mitic al poporului roman.¹ În sângele lor se împleteau atât originile divine, cât și cele umane ale Romei și, în mod corespunzător, au existat iulieni al căror nume se lega de cele mai vechi legende ale orașului. Un membru al familiei l-ar fi servit pe Romulus, iar un altul ar fi fost unul dintre primii consuli ai Republicii Romane. Nu exista funcție guvernamentală importantă pe care familia sa să nu o fi ocupat cândva; cel puțin doisprezece dintre membrii săi au fost consuli, iar unul dintre ei chiar dictator.²

Un astfel de arbore genealogic strălucitor trebuia celebrat, iar casa Iuliilor a servit ca un monument adecvat pentru măreția numelui iulian. Un portic cu coloane mărginea intrarea, ca un mare templu, atrăgând vizitatorii spre spațiul sacru din interior. Dincolo de acesta se afla atriumul, o sală vastă, cu pereții acoperiți cu măști mortuare de ceară ale strămoșilor, care se întindeau în timp până la primul Iulius și la Venus, mama divină a familiei.

Dar problema cu trecutul iulian era îndepărtarea sa foarte mare în timp. Lipseau cu desăvârșire intrările moderne în marea panoplie de figuri, iar însuși exteriorul casei era o dovadă neplăcută a decăderii familiei. Ceea ce fusese cândva un cartier la modă ajunsese acum o mahala suprapopulată.³ Clădiri de locuit dărăpănate, cu vopsea scorojită și lemn putrezit, se aflau lângă bordeluri, taverne și câteva temple aflate în paragină. Totul degaja mai mult decât un iz de degradare. În ultimele două secole, doar doi membri ai casei Iulia reușiseră să dețină funcții înalte, iar resursele financiare ale familiei scăzuseră vertiginos. Nici măcar cele mai strălucitoare acreditări patriciene nu puteau proteja familia Iulia de capriciile sorții.

¹ Iulius Cezar se putea considera un văr îndepărtat al lui Romulus.

² Dictatorul era o funcție aleasă în Republica Romană. În perioadele de criză, dictatorii erau numiți pe o perioadă de șase luni sau mai puțin.

³ Casa lui Cezar era situată aproximativ pe locul unde acum se află Colosseumul.

În calitate de cap al familiei – *pater familias* – era de dato-ria bătrânului Cezar să schimbe acest curs al destinului. El a reu-șit să contracteze o căsătorie cu Aurelia, fiica unei familii la fel de nobile, și s-a înrolat în armată – rampa naturală de lansare a unei cariere politice în Roma republicană. Din nefericire însă, în sportul sângeros al politicii romane, banii, ambiția și talentul erau ingredientele absolut necesare, iar bătrânului Cezar îi lipseau toate trei.

În schimb ceea ce avea el era o soră nemăritată pe nume Iulia și, după cum s-a dovedit, aceasta avea să fie cheia schimbării spec-taculoase a destinului întregii familii. Cu zece ani înainte de naș-terea lui Cezar, ea s-a căsătorit cu steaua în ascensiune a lumii romane, Caius Marius, un individ putred de bogat și distructiv ca un vulcan.

Roma nu mai văzuse niciodată pe cineva ca Marius. Născut în 157 î.H. într-o familie înstărită, dar cu origini modeste, din Arpinum, un orașel aflat în centrul Italiei, el dispunea nu doar de talentul de a profita permanent de oportunități, ci și de capacita-tea de a se autopromova neîncetat. Acest lucru a devenit evident încă din adolescență, când Marius a reușit să prindă în pelerină un cuib de acvile care tocmai cădea dintr-un copac. Descoperind că înăuntru se aflau șapte pui – o raritate nemaiîntâlnită – a anunțat imediat că era un semn de la Jupiter (al cărui simbol era acvila) că va ajunge de șapte ori la consulat.¹ Era un gând care ar fi îngrozit orice republican care se respecta. Deși Roma era un oraș în care ambiția era încurajată, exista ceva tulburător în cazul unei ambi-ții mult prea mari. Dorința excesivă de putere stârnea ecouri de despotism – ceea ce era indecent la un adult și de-a dreptul ridi- col la un adolescent. Era adevărat că mari oameni din trecut ocu- paseră funcția de consul de mai multe ori, unii fiind aleși chiar și de trei ori. Însă ocuparea acestei funcții de șapte ori depășea orice

¹ Cel puțin aceasta este povestea pe care a spus-o Marius. El a făcut din acvilă simbolul oficial al armatei romane.

închipuire. Marius ar fi putut la fel de bine să-și declare intenția de a fi rege.¹

Calea sa spre măreție a trecut, în mod deloc surprinzător, prin rândurile armatei – obișnuitul punct de plecare într-o carieră politică la Roma. Marius a avansat rapid în grad, fiind numit în cele din urmă guvernator al provinciei Hispania Ulterior – regiunea care formează astăzi sudul Spaniei. Oricine putea observa că era un lider în devenire, iar când s-a întors din Spania și s-a căsătorit cu Iulia, mătușa lui Iulius Cezar, a fost bine primit de ambele familii. Marius a intrat în cercurile sociale elitiste, rezervate de obicei patricienilor, iar clanul Iuliilor, aflat în criză de bani, și-a găsit, în sfârșit, relevanța politică.

Dar faptul că de acum era înconjurat doar de personaje cu sânge albastru nu a reușit să îi schimbe prea mult lui Marius caracterul impetuos. El era chintesența „omului nou“, un declarat care își etala virtuțile rustice și valorile casnice pentru a se bucura de favorurile maselor.² A promis că va sparge fără compromisuri controlul impenetrabil al aristocrației asupra puterii. Filozofia sa politică a fost rezumată într-un sfat pe care i l-a dat unui rege din Orient: „Fie ești mai puternic decât Roma, fie ești supus acesteia“. Iar în politică și în orice altceva, Marius a promis să fie cel mai puternic.

Și s-a ținut de cuvânt. În doar câțiva ani, el a devenit cel mai puternic om din Roma, fiind recunoscut în mod universal ca figura dominantă a Republicii. Familia Iulia pariase cu siguranță pe calul câștigător. Favorurile și funcțiile politice au început să se reverse peste întreaga familie. Tatăl lui Iulius Cezar a fost numit guvernator al Asiei, iar unchiul său a fost ales consul.

¹ Titlul de „rege“ era tabuul suprem în politica romană. După ce au alungat monarhia la începutul secolului al VI-lea î.H., romanii erau hotărâți să nu revină niciodată la ea. Lucius Iunius Brutus, fondatorul Republicii, și-a executat propriii fii atunci când aceștia au încercat să restabilească monarhia –, iar acesta este doar unul dintre exemple.

² Sintagma *novus homo* însemna literalmente un bărbat care deținea o magistratură importantă pentru prima dată în istoria familiei sale.

Între timp, cariera lui Marius s-a derulat asemenea unui scenariu de la Hollywood. Folosindu-se de o criză militară convenabilă, el a reușit să fie ales consul, o realizare dificilă pentru un roman fără strămoși prestigioși. Acesta era, practic, apogeul puterii în Republica Romană, realizarea singulară a unei vieți politice. În mod tradițional, după un an de serviciu – care, cu cât se desfășura mai sedentar, cu atât era mai apreciat – ar fi fost de așteptat ca un consul să se retragă grațios într-o pensionare confortabilă sau să îmbrățișeze rolul de om de stat mai în vârstă în rândurile Senatului. Dar Marius își dorea mult mai mult. Înainte ca mandatul său să se încheie, el a reușit să promoveze o serie de reforme care au abolit condiția ce impunea cetățenilor romani să dețină o proprietate pentru a putea servi sub arme. Aceste reforme revoluționare au rezolvat instantaneu problemele legate de efectivele armatei romane și au deschis un imens mecanism de recrutare în rândul populației sărace din mediul urban. Însă, cel mai important, i-a făcut pe legionari să fie loiali persoanei lui Marius și nicidecum statului roman.¹

Mișcarea a anulat mai mult de patru secole de tradiție romană, însă aceste reforme erau doar începutul ambițiilor lui Marius. Când mai multe triburi germanice au trecut Alpii și au invadat Italia, anihilând pe parcurs mai multe legiuni romane, Marius a sărit imediat în ajutor.

Într-o singură bătălie decisivă, el a presărat câmpul de luptă cu peste trei sute de mii de cadavre de barbari, câștigându-și astfel renumele de „Al treilea fondator al Romei“ din partea unei capitale recunoscătoare și entuziaste.² Acesta ar fi trebuit să fie punctul culminant al carierei sale, însă Marius tot nu a fost pe deplin satisfăcut. În următorii câțiva ani, el și-a croit drum, din

¹ Pământul era recompensa uzuală pentru îndeplinirea serviciului militar, fiind oferit de obicei veteranilor de către generalii lor.

² Desigur, primul fondator a fost Romulus. Al doilea a fost dictatorul Marcus Furius Camillus, care salvase orașul de o invazie masivă a galilor în secolul al IV-lea î.H.

victorie în victorie, către alte șase consultate, călcând în picioare în cursul acestui proces tradiția și orice pretenție de legalitate. Numărul fără precedent de distincții și funcții i-a neliniștit și i-a înfuriat chiar și pe cei mai înfocați susținători ai săi, iar Senatul s-a revoltat.

Oponenții lui și-au găsit un campion improbabil în persoana lui Lucius Cornelius Sulla, unul dintre foștii locotenenți ai lui Marius. Acesta provenea dintr-o stirpe patriciană rarefiată, dar familia sa căzuse cu mult timp înainte pradă sărăciei. În tinerețe, el locuise chiar într-o clădire insalubră din Roma, alături de sclavi eliberați, reușind cu greu să-și plătească chiria. Evadarea din mahala a fost posibilă ca urmare a morții neașteptate a mamei sale vitrege și a amantei sale, ambele lăsându-i întreaga lor avere.¹

Bogăția dobândită brusc a făcut posibilă o carieră politică, pe care Sulla și-a început-o alăturându-se uneia dintre campaniile lui Marius în Africa de Nord în speranța că va dobândi o reputație care să fie ținută minte de electorat la momentul alegerilor. Cu ochii săi albaștri pătrunzători și o claie de păr blond, Sulla era o figură impresionantă, iar simțul său tactic infailibil a atras curând atenția marelui general. Sulla a devenit secundul lui Marius, care avea atât de multă încredere în el încât l-a lăsat la conducerea legiunilor nord-africane atunci când s-a întors la Roma pentru a candida la alegeri.

Dar Sulla era, în multe privințe, opusul superiorului său. Dacă Marius era impertinent și trufaș, Sulla era amabil și fermecător. Spre deosebire de Marius, care își trâmbița virtuțile țărănești, Sulla emana un rafinament aristocratic. Ceea ce aveau în comun cei doi era însă ambiția lor mistuitoare, iar insistența lui Marius de a-și asuma meritele chiar și pentru victoriile pe care Sulla le obținuse i-a făcut să devină, în mod inevitabil, dușmani.

¹ Au existat zvonuri, atât la vremea respectivă, cât și după aceea, că aceste morți au fost cumva bizare, venind în cel mai potrivit moment pentru Sulla. Dar nu a fost dovedită niciodată o eventuală implicare a lui în aceste decese subite.

Deși Sulla nu și-a pierdut niciodată înclinația pentru lucruri josnice (inclusiv obiceiul jenant de a lua masa cu actori, ceva nepermis unui patrician roman), Senatul l-a considerat infinit mai preferabil populistului Marius. Așa că senatorii nu au pierdut timpul în a-i încuraja cariera, în detrimentul lui Marius și, pe măsură ce influența lui Sulla creștea, situația bătrânului general a început să devină tot mai nesigură. Când a izbucnit o revoltă serioasă a aliaților italice împotriva Romei, Marius se aștepta să fie numit comandant suprem și s-a simțit profund insultat atunci când Senatul i-a acordat această onoare rivalului său, Sulla.

Marius, care probabil suferise și un accident vascular cerebral, s-a retras supărat pe unul dintre domeniile sale, pentru a aștepta ca Senatul să-și dea seama că Sulla era depășit de situație și să se căiască pentru greșeala făcută. El era convins că, în momentul în care la orizont avea să apară o altă criză, numele său va fi pe buzele tuturor.

Nu a avut prea mult de așteptat. Lupta disperată a Romei împotriva foștilor săi aliați italice i-a atras atenția lui Mitridate, ambițiosul rege oriental al Pontului, un mic regat de pe coasta sudică a Mării Negre.¹ Extravagantul conducător, care avea obiceiul de a-l imita pe eroul mitologic Hercule, îmbrăcându-se în armuri de aur peste care își puna și o blană de leu, pretindea că se trage atât din regele persan Cyrus cel Mare, cât și din cel puțin doi generali ai lui Alexandru cel Mare. El era cunoscut popular sub porecla de „regele otrăvurilor“, deoarece, la frageda vârstă de 13 ani își văzuse tatăl murind otrăvit și, în mod normal, devenise obsedat să nu împărtășească aceeași soartă. A adunat rapid cea mai mare colecție de otrăvuri din lumea antică și se presupune că le-a încercat pe toate pe prizonieri condamnați la moarte. În popor se credea că ar fi dobândit imunitate prin metoda inedită de a ingera cantități mici din fiecare otrăvă cunoscută, pe o perioadă îndelungată de timp. Se spunea chiar că ar fi inventat un antidot

¹ Regiunea Pontului se află în nord-estul Turciei de astăzi.

universal, deși nu s-a explicat niciodată de ce ar fi avut nevoie de unul, de vreme ce ajunsese imun la otrăvuri.¹

Mitridate încerca de ani buni să-și extindă regatul, nefiind considerat de romani o amenințare reală. Cu costumele sale ridicole și înclinația pentru trucuri murdare – unele dintre cele mai creative tactici ale sale includeau lansarea de stupi de albine asupra infanteriei adverse și catapultarea cadavrelor în putrefacție peste zidurile orașului pentru a răspândi boli contagioase – regele din Pont era mai degrabă comic decât amenințător. Dar Mitridate își alesese perfect momentul. Romanii erau deosebit de nepopulari în Orient și, în timp ce Roma era distrasă de lupta cu propriii aliați din Peninsula Italică, Mitridate a organizat o revoltă cu consecințe teribile: într-o singură zi, peste optzeci de mii de romani din tot Orientul – inclusiv femei și copii – au fost măcelăriți. Un istoric panicat susținea că până la căderea nopții nu mai rămăsese vie nici măcar o singură picătură de sânge roman. Controlul roman asupra Răsăritului a dispărut, iar Mitridate a invadat Atena.

Dimensiunea dezastrului a panicat întreaga Republică. Revolta italică – supranumită războiul social – care încă mai mocnea, a fost stopată în grabă.² Caius Marius, convins că venise, în sfârșit, momentul său, s-a întors imediat la Roma. Cu toate acestea, el nu a reușit să convingă poporul că era omul cel mai potrivit pentru comanda supremă: insistența sa de a se antrena la bustul gol, deși avea aproape 70 de ani și era aproape obez, nu i-a adus popularitate. Încă o dată, Senatul a acordat comanda supremă marelui său dușman, Sulla.

Această ultimă respingere a fost ceva ce Marius nu a mai putut suporta. Poate că el credea cu adevărat în profeția care-i promitea consulatul de șapte ori sau poate că, asemenea actorilor

¹ Antidotul conținea usturoi, scorțișoară, cărbune, ghimbir, pătrunjel, opiu și sânge de rață – alături de alte ingrediente secrete.

² Unchiul lui Iulius Cezar, Lucius Cezar, a pus capăt efectiv războiului social, oferind cetățenie deplină foștilor aliați ai Romei.

îmbătrâniți, îi lipseau luminile rampei și nu era în stare să se plece în fața spectatorilor și să se retragă cu grație. Înainte ca Sulla să aibă șansa de a-și prelua comanda, Marius a condus o bandă înarmată în Forum și le-a cerut senatorilor să-i încredințeze conducerea trupelor romane care urmau să fie trimise împotriva lui Mitridate. Unii dintre bătaușii săi i-au atacat pe susținătorii lui Sulla și, în haosul astfel creat, mai multe persoane – inclusiv fiul unui consul – au fost măcelărite. Sulla însuși a scăpat ca prin urechile acului, refugiindu-se inspirat chiar în vila lui Marius, situată în apropiere – singurul loc în care gloata violentă nu a îndrăznit să intre cu forța. Din fericire pentru Sulla, bătrânul general nu era interesat de viața rivalului său, ci doar de funcția acestuia, care i-a fost rapid încredințată lui.

Totuși, într-o întorsătură profund ironică a sorții, Marius și-a dat seama acum că depășise serios măsura. Reformele sale degradaseră armata romană până la nivelul la care ajunsese în acel moment: legionarii erau loiali comandanților, și nu statului și îl vedeau în mod covârșitor pe Sulla drept liderul lor. Veteranii lui Marius se retrăseseră de mult; Sulla era cel care împărțise soldele în ultimul deceniu. Niciun decret de la Roma nu putea concura cu asta. Când Marius a trimis reprezentanți care să vestească investirea sa armatei staționate în afara Romei, aceștia au fost uciși pe loc de soldați. Pe de altă parte, Sulla a fost întâmpinat cu entuziasm atunci când și-a făcut apariția în tabără, câteva zile mai târziu.

Sulla se confrunta acum cu cel mai fatidic moment al carierei sale. Deși își obținuse comanda în mod legal, cu greu putea pleca în Est în condițiile în care Marius rămânea la conducerea Romei. Pe de altă parte, era clar că Marius nu putea fi alungat din Roma în mod pașnic. Orice încercare de a face acest lucru ar fi declanșat cu siguranță un război civil. Totuși, Sulla n-a stat pe gânduri. În loc să mărșăluiască spre Mitridate, și-a îndreptat cele șase legiuni spre capitală. Pentru prima dată în cele patru secole

și jumătate de existență a Republicii, un general roman mășă-luia asupra Romei.¹

Marius a fost luat complet prin surprindere. Apărarea sa improvizată în grabă – o gloată dezorganizată formată din gladiatori și infractori – a fost învinsă cu ușurință și el a fost nevoit să fugă, umilit. Din fericire pentru toată lumea, Sulla nu era interesat să rămână la Roma pentru mult timp. El era foarte conștient de lipsa lui de popularitate, tot mai accentuată, dar și de indignarea pe care o provocase mășăluind spre Roma. Plecarea în Orient era singura acțiune rezonabilă. Chiar și susținătorii săi din Senat erau îngroziți de ceea ce făcuse, iar el era nerăbdător să se lupte cu Mitridate. A rămas doar cât era necesar pentru a adopta două rezoluții rapide. Comanda sa a fost confirmată oficial, iar Caius Marius a fost declarat dușman public. Însă pentru cei mai mulți dintre romani Sulla însuși era cel aflat în afara legii.

Între timp, Marius fugise în Africa, unde își pregătea întoarcerea. El a făcut cauză comună cu un consul exilat pe nume Cinna și, de îndată ce Sulla a pornit în expediția sa în Orient, cei doi s-au întors în Italia ca salvatori. Euforia nu a durat mult. Marius era dornic de un singur lucru: răzbunare. Un val de teroare s-a abătut asupra orașului și toți cei pe care generalul îi considera dușmani au avut parte de un sfârșit cumplit. Senatul, ai cărui membri îl susținuseră, în marea lor majoritate, pe Sulla, a fost epurat sistematic. Marius și Cinna au fost numiți consuli fără a iniția alegeri, în ciuda faptului că primul era din ce în ce mai slăbit, fizic și psihic. Cel de-al șaptelea consulat a împlinit profeția, dar a fost un deznodământ trist pentru cariera unui om care fusese cândva aclamat drept „Al treilea fondator al Romei“. Sfârșitul a venit repede. Spre ușurarea tuturor, Marius s-a stins după doar șaptesprezece zile de consulat.

¹ Cu o singură excepție, ofițerii îngroziți ai lui Sulla au refuzat să execute acest ordin, dar, în mod grăitor, soldații nu au arătat nicio rețineră în a ataca Roma.

Moartea sa a pus capăt majorității crimelor, însă nu a redus niciun din intensitate neliniștea populară. Cu Cinna încă la conducerea Romei și Sulla undeva în fruntea a șase legiuni, întreaga Romă a fost nevoită să aleagă între tabăra lui Marius și cea a lui Sulla.